

KOLIN MEKALOU
CEZAR
KNJIGA II VLADAR SVETA

Prevela
Žermen Filipović

 Laguna

Naslov originala

Colleen McCullough

CAESAR

LET THE DICE FLY

Copyright © 1997 by Colleen McCullough

Published by arrangement with HarperCollins Publishers.

Translation Copyright © 2011 za srpsko izdanje, LAGUNA

*Džozefu Merlinu,
saosećajnom, mudrom, oštrookom,
etički i moralno ispravnom.
Istinski dobrom čoveku.*

Kupovinom knjige sa FSC oznakom
pomažete razvoj projekta odgovornog
korišćenja šumskih resursa širom sveta.

SW-COC-001767

© 1996 Forest Stewardship Council A.C.

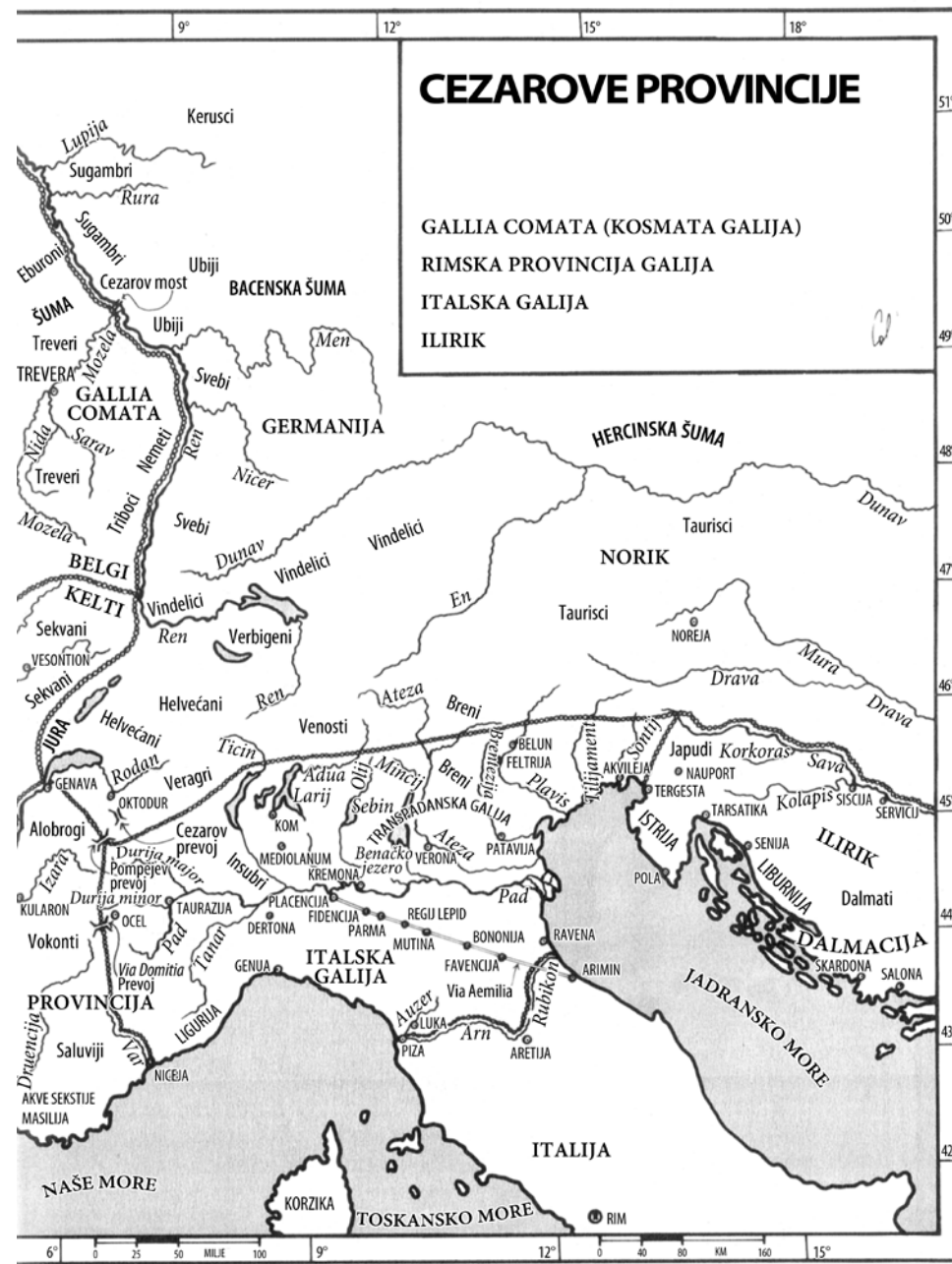
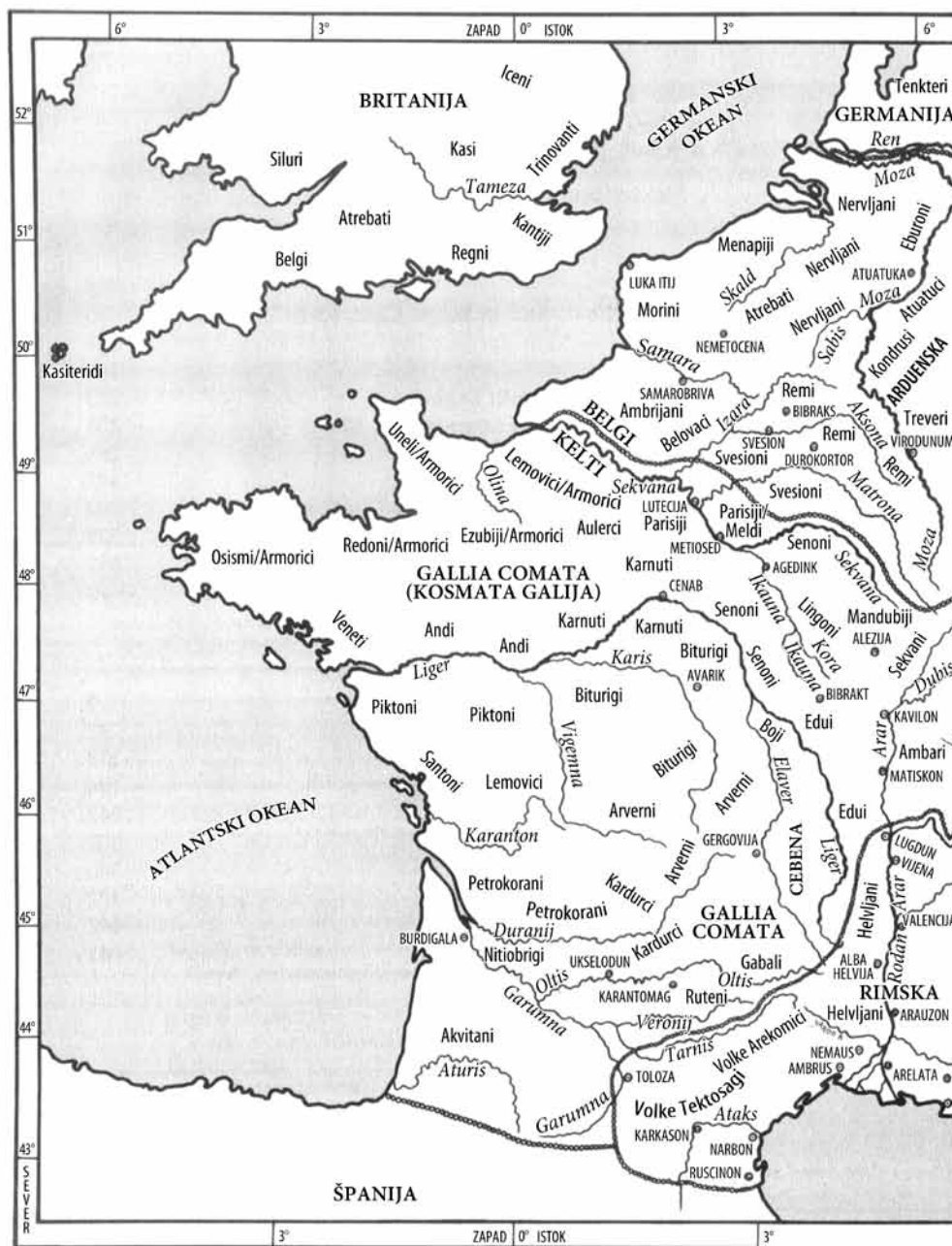
SPISAK MAPA I ILUSTRACIJA

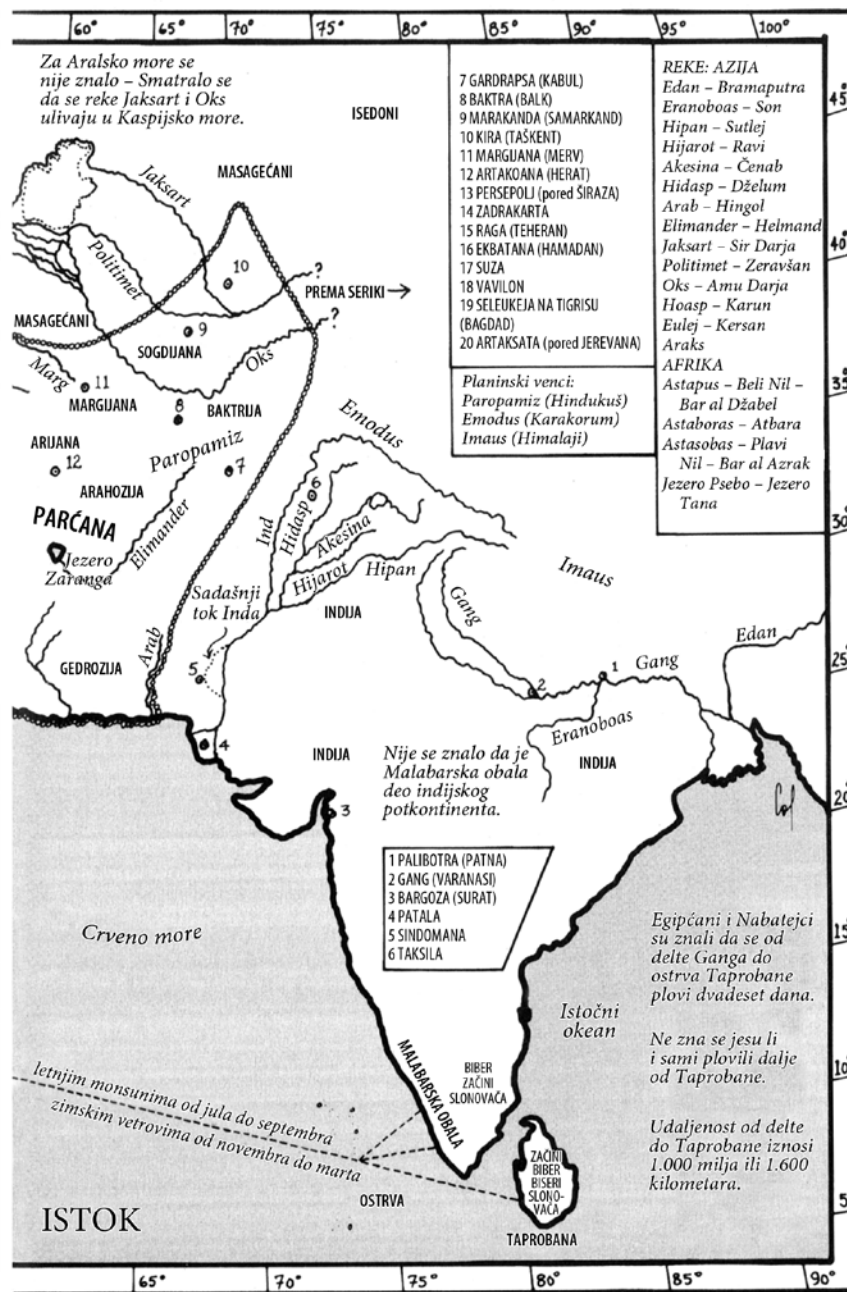
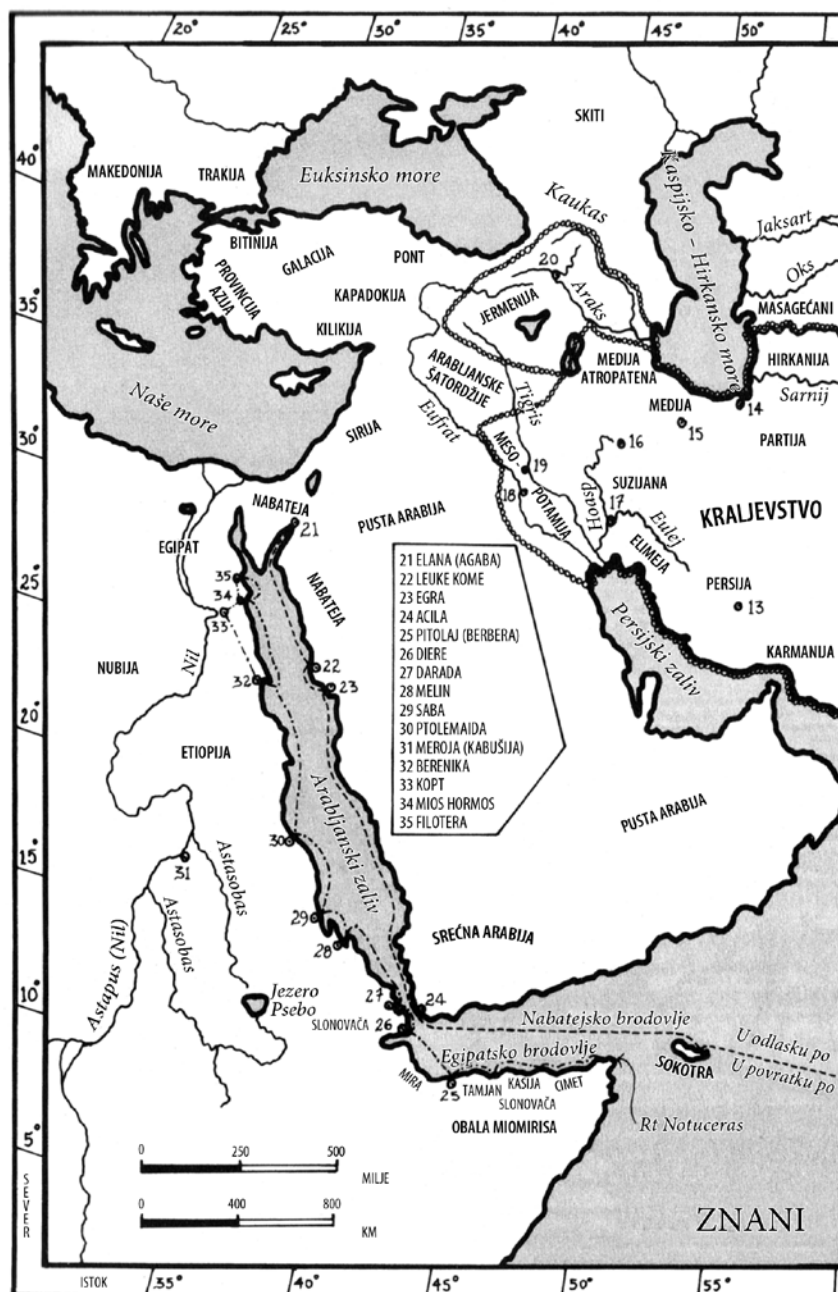
MAPE

Cezarove provincije	8–9
Znani Istok	10–11
Italija u odnosu na pohode 49. g. p. n. e.	180
Cezar u Španiji 49. g. p. n. e.	249
Makedonija, Epir, Grčka, Via Egnatia, provincija Azija	285
Egipat	367

ILUSTRACIJE

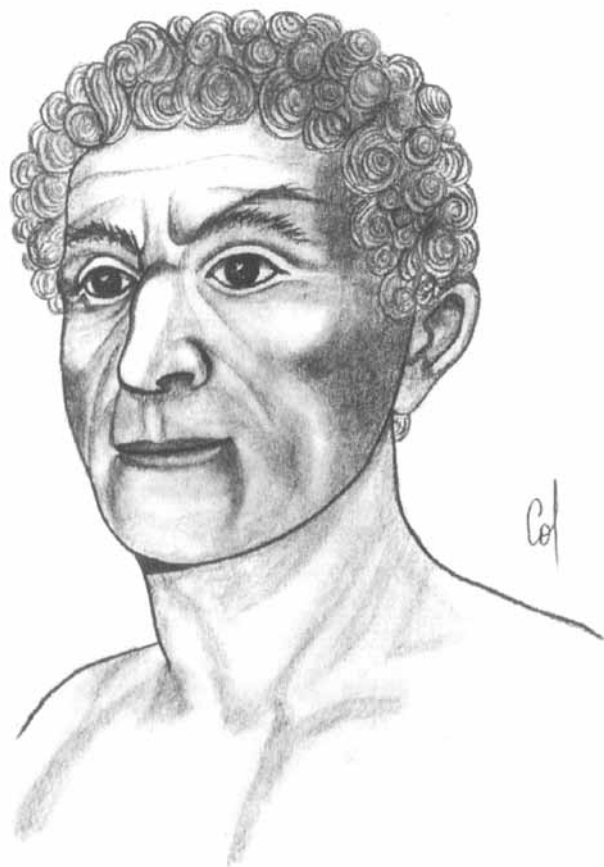
Tit Labijen	14
Gaj Skribonije Kurion	58
Lucije Domicije Ahenobarb	156
Pompej	240

KOSMATA GALIJA

OD JANUARA DO DECEMBRA 51. GODINE P. N. E.

TIT LABIJEN

Kad su vesti o Vercingetoriksovom porazu i zarobljavanju stigle u Rim, Senat je doneo ukaz o dvadesetodnevnoj svetkovini zahvalnosti – što nije moglo poništiti štetu koju su Pompej i njegovi novi saveznici *boni* nanosili Cezaru tokom te godine opšteg rata, dobro znajući da Cezar nema ni vremena ni snage da se njihovim merama suprotstavi lično. Premda je obaveštavan, preke potrebe poput pronalaženja hrane za legije, brige da se životi njegovih vojnika ne dovode nepotrebno u opasnost i obračuna s Vercingetoriksom Cezaru su morale biti na prvom mestu. I dok su se zastupnici poput bankara Balba, Opija i Rabirija Postuma iz sve snage upinjali da otklone nedaće, nisu posedovali ni Cezarovo posebno shvatanje politike niti njegov nepobitni uticaj; dragoceni dani protačeni su na slanje pisama i čekanje odgovora.

Nedugo pošto je postao konzul bez kolege, Pompej se oženio Kornelijom Metelom i sasvim prešao u optimatski tabor. Prvi dokaz obaveza proisteklih iz njegovih novih političkih uverenja video se krajem marta kad je ozakonio senatski ukaz iz prethodne godine. Bezazlen zakon, gledano površno, ali Cezar je uočio mogućnost tog zakona čim je pročitao Balbovo pismo. Ubuduće će svako ko je bio na dužnosti pretora ili konzula morati da čeka pet godina pre no što mu bude dozvoljeno da upravlja provincijom. Ozbiljna neprijatnost, pošto je stvorila skup mogućih guvernera koji bi u svakom trenutku mogli otići da upravljaju – ljudi koji su, pošto su obavili pretorske ili konzulske dužnosti, odbili da preuzmu provinciju. Sada ih je zakon obavezivao da budu guverneri ukoliko im tako naloži Senat.

Gori od tog bio je Pompejev zakon koji je propisivao da se svi pretorski ili konzulski kandidati moraju prijaviti lično, i to u Rimu.

Svi članovi Cezarove izuzetno moćne stranke žestoko su se pobunili – a šta je sa Cezarom, šta je sa Zakonom deseterice plebejskih tribuna koji su Cezaru dozvolili da se za drugi konzulat kandiduje *in absentia*? Uh, uh!, uzviknuo je Pompej. Izvinjavam se, očigledno sam zaboravio! Na to je svom *lex Pompeia de iure magistratuum* priključio dodatak kojim se Cezar izuzima od odredaba zakona. Jedina nevolja je bila to što dodatak nije uneo na bronzanu tablicu s prvobitnim zakonom, pa dodatak nije imao snagu zakona.

Cezar je saznao da mu je sada zabranjeno da se kandiduje *in absentia* dok je gradio opsadnu zaravan u Avariku; potom je stigla Gergovija, pa pobuna Eduâ, a zatim potera koja je na kraju dovela do Alezije. Dok se obračunavao s Eduima u Dececiji, saznao je da se Senat okupio da raspravlja o dodeli provincija za narednu godinu, sada nedostupnih ljudima koji su se trenutno nalazili na položaju pretora ili konzula. Oni su morali čekati pet godina. U senatu su se češkali po glavi pitajući se gde će naći guvernera za sledeću godinu, ali konzul bez kolege se nasmejao. Jednostavno, kazao je. Oni koji su posle obavljene službe odbili upravu nad provincijom sada će morati da prihvate upravu, dopadalo se to njima ili ne. Ciceronu je stoga naređeno da upravlja Kilikijom, a Bibulu Sirijom, što je ovu dvojicu, koja nisu volela da odlaze od kuće, ispunilo užasom.

Dok se nalazio između dva naporedna opkopa kod Alezije, Cezar je iz Rima dobio pismo s obaveštenjem da je Pompeju uspelo da svog novog tasta Metela Scipiona postavi za svog kolegu u konzulatu do kraja godine. I – što je bila daleko vedrija vest – da je Katon, koji se kandidovao za konzula za narednu godinu, sramno poražen. Uprkos svoj svojoj, divljenja vrednoj nepotkupljivosti, Katon nije bio u stanju da zadivi birače. Verovatno zato što su pripadnici prve klase centurijatskih glasača voleli da misle kako ipak ima nekakvih izgleda da konzuli (uz malu novčanu nadoknadu) učine pokojnu uslugu kad ih lepo zamole.

Kad je stigla Nova godina, Cezar je još bio u Kosmatoj Galiji. Nikako nije mogao preći Alpe i iz Ravene nadzirati događaje u Rimu. Dvojica zlonamernih konzula Servije Sulpicije Ruf i Marko Klaudije Marcel upravo su stupali na dužnost, što je predstavljalo neprijatnost

za Cezara. Mada, donekle je bilo utešno to što su čak četvorica potkupljenih plebejskih tribuna pripadali Cezaru. Mlađi konzul Marko Marcel već je govorio kako namerava da Cezaru oduzme imperijum, provincije i vojsku, premda je zakon Gaja Trebonija Cezaru dao još pet godina i sasvim jasno propisivao da se o tome ne može čak ni raspravljati pre marta naredne godine, do čega je ostalo još petnaest meseci. Ustrojstvo je za niža bića. *Boni* nisu marili ni koliko za suvu šljivu kad im je meta Cezar.

A on, obavijen izmaglicom jada i sivila koji su mu u to vreme vladali životom, nije mogao da se smiri i učini ono što treba – da pozove ljude poput Balba i istaknutog plebejskog tribuna Gaja Vibija Pansu, sedne s njima u Bibraktu i lično ih uputi kako da postupe. Postojalo je verovatno malo toga što su njegovi ljudi mogli pokušati da učine, ali samo ukoliko se sastanu s njim lično. Pompej je uživao u optimatskoj blagonaklonosti i radovao se što mu je žena visokog patricijskog soja, ali barem više nije bio na položaju, a Servije Sulpicije, novi stariji konzul, bio je pristupačan i odlučan pripadnik optimata a ne neobuzdana usijana glava poput Marka Marcela.

Umesto da se bavi Rimom, Cezar je otišao da pokori Biturige i zadovoljio se time što je tokom marša pisaru u pero kazao pismo za Senat. S obzirom na njegov zaprepasćujući uspeh u Galiji, rekao je, čini se da je jedino pravedno i ispravno da se i prema njemu ponašaju jednako kao prema Pompeju u pogledu Pompejeve uprave Španijama. Njegov „izbor“ za konzula bez kolege obavljen je *in absentia*, pošto je upravljao Španijama. I dalje je upravljao Španijama, a to je činio i sve vreme dok je bio konzul. Stoga, bi li oci i upisani bili ljubazni da produže Cezarovu službu u Galijama i Iliriku dok za tri godine ne preuzme dužnost konzula? Ono što se dozvoljava Pompeju trebalo bi, takođe, dozvoliti i Cezaru. Pismo nije udostojilo pomena Pompejev zakon po kojem se konzulski kandidati moraju prijaviti u samom Rimu; time što nije govorio o tom podatku, Cezar je zapravo govorio kako zna da se Pompejev zakon ne odnosi na njega.

Tri *nundinae* će proteći između slanja tog dopisa i bilo kakve mogućnosti za odgovor; kao i još nekoliko *nundinae*, i te su potrošene da se Biturigi svedu na ponižene moliocce za milost. Njegov pohod bio je niz usiljenih marševa u kojima se dnevno prelazilo po pedeset milja; na jednom mestu bi palio, pljačkao, ubijao i porobljavao, a

zatim bi se pojavio pedeset milja dalje čak i pre no što bi povici upozorenja mogli dopreti i do koga. Sada je znao da Kosmata Galija sebe ne smatra poraženom. Nova strategija se sastojala od malih buna dizanih jednovremeno po čitavoj zemlji, što je od Cezara iziskivalo da se ponaša kao čovek prinuđen da deset požara na deset različitih mesta gasi odjednom. Ali bune su podizane pod pretpostavkom da će biti rimskih građana koji će biti pobijeni, a takvih nije bilo. Kupovinu hrane za legije, sve raštrkane, obavljale su same legije tokom usiljenog marša.

Cezar je uzvratio potukavši nekoliko najmoćnijih plemena, počev od Biturigâ, ljutih što je Biturgon poslat u Rim, gde će koračati u Cezarovoj trijumfalnoj povorci. Poveo je svega dve legije, Trinaestu i Petnaestu – Trinaestu zato što je nosila onaj nesrećni broj, a Petnaestu zato što se sastojala od neiskusnih novaka. Ta legija nazvana najvećim brojem bila je poput sanduka s rasparenim ostacima, njeno ljudstvo prekaljeno a zatim, kad mu je broj opao, raspoređeno u ostale legije. Sadašnja Petnaesta bila je ishod Pompejevog zakona s početka prethodne godine, koji je propisao da svi rimski građani muškog pola od sedamnaeste do četrdesete godine starosti moraju obaviti vojnu službu. Taj je zakon išao naruku Cezaru, koji nikad nije imao teškoće da pribavi dobrovoljce, ali je često bio u neprilici sa Senatom zato što novači više ljudi nego što mu je dozvoljeno.

Devetog dana meseca februara vratio se u Bibrakt. Zemlje Biturigâ su razorene; glavnina bituriških ratnika je izginula, a žene i deca su zarobljeni. U Bibraktu ga je sačekao odgovor Senata na njegov zahtev za produženje guvernerske službe. Odgovor koji je možda očekivao, ali se u dubini duše nadao da neće biti takav, ako ni zbog čega drugog a ono zato što je odbijanje njegove molbe bilo vrhunac gluposti.

Odgovor je bio ne – Senat nije spreman da se prema Cezaru odnosi kao što se odnosio prema Pompeju. Ako želi da za tri godine bude konzul, moraće se ponašati kao i svaki drugi rimski guverner – odreći se imperijuma, provincija i vojske i svoju kandidaturu prijaviti lično u Rimu. Odgovor nije sporio Cezarovu mirnu pretpostavku da će biti izabran za starijeg konzula. Svi su znali da će biti tako. Cezar se nikad nije nadmetao na izborima na kojima nije bio prvi po broju dobijenih glasova. Niti je potkupljivao birače. Nije se usuđivao da ih potkupljuje. Isuviše je neprijatelja tražilo izgovor da ga optuži pred sudom.

* * *

I tada je, gledajući u to hladno, kratko pismo, Cezar odlučio da bude spreman za svaku mogućnost.

Neće mi dozvoliti da budem sve što treba da budem. Ono na šta imam *pravo*. A ipak izlaze u susret tobožnjem Rimljaninu poput Pompeja. Njemu će se klanjati. Njega će veličati. Napuniti mu glavu mislima o tome koliko je značajan, a sve vreme mu se podrugivati kradom. Pa, to je njegovo breme. Jednog dana će otkriti šta zaista misle o njemu. Kad se steknu prave okolnosti, maske će pasti i Pompej će biti istinski očajan. Tačno je onakav kakav je Ciceron bio kad je Katilina bio ubeđen da će biti konzul. *Boni* su podržali prezrenog neotesanca iz Arpina da bi osujetili čoveka s poreklom. Sada podržavaju Pompeja da bi osujetili mene. Ali ja neću dozvoliti da se to dogodi. Ja nisam Katilina! Traže moju kožu samo zato što ih moja odlika prisiljava da uvide meru sopstvene nesposobnosti. Misle da me mogu naterati da pređem *pomerium* kako bih u Rimu objavio kandidaturu i tako se, prelazeći *pomerium*, odrekнем imperijuma koji me štiti od sudskog progona. Svi će biti tamo kod izbornog postolja, spremni da skoče s desetinom neosnovanih optužbi za izdaju, iznudu, mito, proneveru – za ubistvo, ukoliko budu u stanju da nađu nekog ko će se zakleti da sam krišom ušao u Lautumiju i udavio Vetija. Biću kao Gabinije, kao Milon. Osuđen pred tolikim sudovima za tolike zločine da više nikad neću moći da promolim nos u Italiju. Oduzeće mi građanska prava, moja dela će biti izbrisana iz istorijskih knjiga, a ljude poput Ahenobarba i Metela Scipiona će namestiti u moje provincije da preuzmu zasluge, baš kao što je Pompej uzeo zasluge za ono što je učinio Lukul.

To se neće desiti. Neću dozvoliti da se to desi, ma šta morao učiniti da to sprečim. U međuvremenu ću i dalje raditi na tome da mi dozvole kandidaturu *in absentia*, da mi sadašnji imperijum ostane netaknut dok ne steknem imperijum starijeg konzula. Ne želim da budem poznat kao čovek koji je radio protivno ustrojstvu. Nikad u životu nisam radio protivno ustrojstvu. Sve je učinjeno kako *mos maiorum* nalažu da treba učiniti. To je moja najveća težnja – steći drugi konzulat u granicama propisanim zakonom. Kad jednom postanem konzul, mogu se obračunati sa svim njihovim izmišljenim optužbama

zakonski koristeći propise. Oni to znaju. Oni se toga plaše. Ali ne mogu podneti da izgube. Jer, ako izgube, priznaće da sam bolji od njih u svakom pogledu, od pameti do porekla. Jer ja sam jedan, a njih je mnogo. Ako ih porazim zakonski, biće ojađeni poput Sfinge i neće imati drugog izbora do da skoče s najbliže stene.

Međutim, pripremiću se i za najgore. Počecu da radim ono što će mi osigurati uspeh van granica zakona. O, budale li su! Uvek me potcenjuju.

Jupiteru Najbolji i Najveći, ako želiš da budeš oslovljen ovim imenom. Jupiteru Najbolji i Najveći, ti koji si kojeg god ti je pola draže. Jupiteru Najbolji i Najveći, ti koji u jedno objedinjuješ sve bogove i sile Rima. Jupiteru Najbolji i Najveći, sklopi sa mnom sporazum da uspem! Ako to učiniš, ovde se zaklinjem da ću ti prineti sve žrtve koje ti čine najveće počasti i pričinjavaju najveće zadovoljstvo...

Pohod na Biturige trajao je četrdeset dana. Čim se Cezar vratio u logor tik ispod uzvišice eduanskog Bibrakta, okupio je Trinaestu i Petnaestu i svakom čoveku u obe legije poklonio po jednu biturišku zarobljenicu koju je mogao zadržati kao sluškinju ili je prodati u roblje. Potom je svakom običnom vojniku darivao po dvesta sestercija u gotovom, a svakom centurionu po dve hiljade sestercija. I to im je dao iz sopstvene kese.

„Želim da vam ovako zahvalim za sjajnu podršku“, rekao je vojnicima. „Jedno je kad vas plaća Rim, ali vreme je da vam ja, Gaj Julije Cezar, dam nešto iz svoje kese kako bih vam rekao hvala. U proteklih četrdeset dana nije bilo mnogo plena, a ja sam vam prekinuo zasluženi zimski odmor i tražio vam da marširate pedeset milja dnevno skoro svakog od tih četrdeset dana. Posle strašne zime, proleća i leta u borbi protiv Vercingetoriksa, zaslužili ste da sedite i ne radite ništa barem šest meseci. Ali jeste li gundali kad sam vam rekao da ćete marširati? Ne! Jeste li se žalili kad sam od vas tražio herkulovske napore? Ne! Jeste li usporili korak, tražili više hrane, jeste li mi ijednog trenutka pružili manje od onog što možete? Ne! Ne, ne, ne! Vi ste vojnici Cezarovih legija i Rim nikad nije video ni slične vama! Vi ste moji momci! Dok u meni ima života, vi ste moji voljeni momci!“

Zaklicali su mu izbezumljeno, koliko zato što ih je nazvao svojim voljenim momcima toliko i zbog novca i robinja koje je takođe platio ličnim novcem. Zarada od prodaje robova pripadala je isključivo vojskovođi.

Trebonije iskosa pogleda Decima Bruta. „Šta li namerava, Decime? Ovo je divan potez, ali nisu ga očekivali i ne mogu da dokonam šta ga je nagnalo da postupi ovako.“

„U torbi u kojoj sam Cezaru doneo pismo od Senata nosio sam i pismo od Kuriona“, odgovori Decim Brut, dovoljno tiho da ga ne čuju Marko Antonije i tribuni. „Neće mu dozvoliti da se kandiduje *in absentia*. Senat hoće da mu oduzme imperijum što pre. Hoće da ga osramote i pošalju u trajno izgnanstvo. To želi i Pompej Magnus.“

Trebonije prezrivo progundā: „To poslednje me i ne čudi! Pompej nije vredan ni uzica na Cezarovim čizmama.“

„A nisu ni ostali.“

„To se podrazumeva.“ Okrenuo se i pošao sa zbornog mesta, a Decim za njim. „Misliš li da će on to učiniti?“

Decim But nije ni trepnuo. „Mislim... mislim da su ljudi što ga izazivaju, Gaju. Jer, da, ako mu ne ostave izbora, on će marširati na Rim.“

„A ako krene na Rim?“

Nevidljive, svetle obrve se podigoše. „Šta misliš?“

„Pobiće ih.“

„Slažem se.“

„Dakle, Decime, moramo se odlučiti.“

„Ti možda moraš. Ja ne moram. Ja sam Cezarov čovek i u dobru i u zlu.“

„I ja sam. No on nije Sula.“

„Na čemu treba da budemo zahvalni, Trebonije.“

Možda zbog ovog razgovora, ni Decim Brut ni Gaj Trebonije nisu bili pričljivi za večerom; ležali su zajedno na *lectus summus*, Cezar sam na *lectus medius*, a Marko Antonije, takođe sam, na *lectus imus*, naspram njih.

„Veoma si velikodušan“, reče Antonije drobeći jabuku u dva zaloga. „Znam da te nije glas da si široke ruke, ali“ – žestoko je nabrao čelo i suzio oči – „danas si poklonio sto talenata ili skoro toliko.“

Cezaru zasjaše oči. Antonije ga je veoma zabavljao i dopadalo mu se što dobrodušno prihvata ulogu tikvana.

„Svega mi što je Merkur drago, Antonije, tvoje matematičko umeće je izuzetno! Izračunao si iznos napamet. Mislim da je vreme da preuzmeš prave kvestorske dužnosti i pustiš sirotog Gaja Trebacija da se bavi nečim prikladnijim njegovim sklonostima, ako ne i prirodnom daru. Zar i vi ne mislite tako?“, upita Trebonija i Decima Bruta.

Njih dvojica klimnuše glavama, cereći se.

„Pišam se na prave kvestorske dužnosti!“, zareža Antonije istežući mišić butina, što je bio prizor na koji je ženski Rim uglavnom padao u nesvest, ali je pred trenutnim gledalištem bio sasvim protraćen.

„Nužno je znati nešto o novcu, Antonije“, uzvrat Cezar. „Shvatam da misliš kako je dovoljno tečan da se sipa kao voda, o čemu svedoče tvoji ogromni dugovi, ali novac je takođe i vrlo koristan budućim konzulima i vojnim zapovednicima.“

„Izbegavaš suštinu“, primeti lukavo Antonije ublažavajući drskost neodoljivim osmehom. „Upravo si potrošio sto talenata na ljude dveju od svojih jedanaest legija i svakom do poslednjeg dao robinju koju može prodati za još hiljadu sestercija. Mada, retko će koji od njih to učiniti u ovom trenutku proleća pošto si se postarao da dobiju najsočnije, najmlađe žene.“ Okrenuo se na sofi i istežao mišić krupnih listova. „Ono što uistinu želim da znam jeste hoće li iznenadnu velikušnost ograničiti samo na dve od svojih jedanaest legija?“

„To bi bilo nerazborito“, reče Cezar ozbiljno. „Nameravam da idem u pohode čitave jeseni i zime, svaki put vodeći po dve legije. I nikad neću voditi iste.“

„Mudro!“ Antonije dohvati pehar i otpi veliki gutljaj.

„Dragi moj Antonije, ne teraj me da izbacim vino sa zimskog jelovnika“, reče Cezar. „Ako nisi u stanju da piješ umereno, zahtevaću da se vino ne pije uopšte. Predlažem da ga razblažiš vodom.“

„Jedna od mnogih stvari koje ne razumem o tebi“, reče Antonije mršteći se, „jeste tvoj odnos prema jednom od najboljih darova koje su bogovi dali ljudima. Vino je lek za sve.“

„Nije lek za sve. Niti ga smatram darom“, uzvrat Cezar. „Pre bih ga nazvao prokletstvom. Pravo iz Pandorine kutije. Čak i kad se uzima štedljivo, otupljuje oštricu ljudskih misli dovoljno da spreči cepidlačenje.“

Antonije zaurla od smeha. „Dakle, tu je odgovor, Cezare! Nisi ništa drugo do cepidlaka!“

* * *

Osamnaest dana po povratku u Bibrakt, Cezar je ponovo otišao, ovog puta u pohod na Karnute. Trebonije i Decim Brut išli su sa njim; Antonije je, na svoje prilično nezadovoljstvo, ostavljen da čuva logor. Kvint Ciceron je doveo Sedmu iz zimovnika u Kabilonu, ali Publije Sulpicije je poslao Četrnaestu iz Matiskona pošto Cezaru nisu bile potrebne njegove usluge.

„Došao sam lično“, kazao je Kvint Ciceron, „pošto mi je brat upravo pisao i zamolio me da mu se u aprilu pridružim u Kilikiji.“

„Ne deluješ mi srećan zbog toga, Kvinte“, reče blago Cezar. „Nedostajao si mi.“

„I ti meni. Ovde u Galiji proveo sam s tobom tri najbolje godine života.“

„Drago mi je što to čujem jer nisu bile lake.“

„Ne, nikad lake. Možda su zato i bile toliko dobre. Ja... ja... cenim što imaš *poverenja* u mene, Cezare. Bilo je trenutaka kad sam zasluživao da se izvičeš, kao onda sa Sugambrima, ali nikad se nisi izvikao na mene. Niti me naterao da se osećam nesposobnim.“

„Dragi moj Kvinte“, reče Cezar osmehujući se toplo, „zašto bih vikao na tebe? Bio se izvrstan legat i voleo bih da ostaneš do kraja.“ Osmeh izblede, oči se najednom zagledaše u daljinu. „Ma kakav da bude kraj.“

Zbunjen, Kvint Ciceron ga pogleda, ali na licu mu ne vide nikakav izraz. U Ciceronovom pismu su, naravno, događaji u Rimu podrobno opisani, ali Kvint nije toliko dobro poznao Cezara kao Trebonije ili Decim Brut. Niti je bio u Bibraktu kad je vojskovođa nagradio ljude iz Trinaeste i Petnaeste.

Stoga je, kad je Cezar krenuo u Cenab, Kvint Ciceron pošao teška srca ka Rimu i mestu legata što, znao je, neće biti ni srećno ni unošno kao rad sa Cezarom. Opet pod palcem velikog brata! Gde će mu pridikovati, prekoravati ga. Ima trenutaka kad je porodica nesnosna muka. O, da...

Sada je bio kraj februara i stizala je zima. Cenab je i dalje bio čadava ruševina, ali na tom području nije bilo pobunjenika koji bi se borili protiv Cezara što koristi *oppidum*. Logor je vrlo udobno smestio uza zidine, a neke vojnike u neporušene kuće, dok je ostalima naložio da stave krovinu i zemljom oblože zidove šatora kako bi sačuvali svu toplotu.

Najpre je morao odjahati u Karnut i susresti se s druidskim prvo-sveštenikom Katbadom.

A Katbad je, pomislio je Cezar, izgledao mnogo starije i mnogo zabrinutije nego onda, pre svih onih godina – zlačana kosa bila mu je proseda i bez sjaja, plave oči umorne.

„Bilo je nepromišljeno suprotstaviti mi se“, kazao je pobjednik.

Oh, izgledao je kao pobjednik od glave do pete! Zar ništa ne postoji što bi zbrisalo onaj neverovatan utisak samopouzdanja, onu snažnu i otvorenu bodrinu koja izbija iz ovog čoveka? Koja mu svetli oko glave, zrači iz tela? Zašto su bogovi Tuat poslali Cezara da nam se suprotstavi? Zašto njega kad Rim ima tolike mutave nesposobnjakoviće?

„Nisam imao izbora“, bilo je sve što je rekao Katbad. Ponosno je uzdigao bradu. „Pretpostavljam da si došao da me zarobiš, da ću s ostalima koračati u tvojoj trijumfalnoj povorci.“

Cezar se osmehnu. „Katbade, Katbade! Misliš li da sam ja budala? Jedno je uzeti ratne zarobljenike ili okončati dejstva pobunjenih kraljeva. Ali napraviti žrtve od sveštenikâ jedne zemlje ravno je pravom bezumlju. Primetićeš, nadam se, da nijedan druid nije pritvoren niti sprečen u obavljanju svog posla – lečenja i savetovanja. To je moj čvrst stav i to znaju svi moji legati.“

„Zašto su bogovi Tuat poslali *tebe*?“

„Pretpostavljam da su sklopili savez s Jupiterom Najboljim i Najvećim. Svet bogova ima svoje zakone i ugodnosti baš kao i naš. Bogovi Tuat su očito osetili da sile što ih vezuju sa Galima slabe na neki tajanstven način. Ne zbog nedostatka galskog poleta ili nepoštovanja verskih običaja. Jednostavno, ništa ne ostaje isto, Katbade. Zemlja se pomera, ljudi se menjaju, vremena dolaze i odlaze. Kao i bogovi svih naroda. Možda su bogovima Tuat mučne ljudske zavetne žrtve baš kao i ostalim bogovima. Ne verujem ni da bogovi stalno miruju, Katbade.“

„Zanimljivo da čovek toliko čvrsto spojen s političkim i ovezemaljskim stavovima svoje zemlje može biti i toliko istinski religiozan.“

„Ja verujem u naše bogove svim svojim umom.“

„A šta je s tvojom dušom?“

„Mi Rimljani ne verujemo u duše kao vi druidi. Sve što nadživi telo jeste bezumna sen. Smrt je san“, reče Cezar.

„Onda treba da se plašite više nego oni koji veruju da živimo i posle smrti.“

„Mislim da se mi plašimo manje.“ U svetloplavim očima najednom blesnuše bol, tuga, strast. „Zašto bi ijedan čovek ili žena želeli još neki život?“, upita Cezar. „Ovo je dolina suza, strašni ispit snage. Za svaki palac koji pređemo zaostanemo čitavu milju. Život je ovde da bi se osvojio, Katbade, ali njegova cena! Cena! Mene nikad neće pobediti niko. Neću im dopustiti. Ja verujem u sebe i sebi sam postavio obrazac.“

„Pa po čemu je onda dolina suza?“, upita Katbad.

„Po načinu. Po ljudskoj tvrdoglavosti. Po nedostatku dalekovidosti. Po nesposobnosti da se vidi najbolji put, najskladniji put. Sedam dugih godina pokušavam da navedem tvoj narod da shvati kako ne može pobediti. Da se zarad budućeg blagostanja ove zemlje moraju pokoriti. A šta oni rade? Lete na moj plamen kao moljci na svetiljku. Prisiljavaju me da ih još više ubijam, da ih još više porobljavam, uništavam još više kuća, sela, gradova. Ja bih daleko više voleo blažu, popustljiviju politiku, ali neće mi dozvoliti.“

„Odgovor je jednostavan, Cezare. Oni se neće predati, stoga moraš ti. Ti si Galiji dao svest o sopstvenom biću, moći i snazi. I sad kad si je dao, niko im je više ne može oduzeti. Mi druidi ćemo pevati o Vercingetoriksu deset hiljada godina.“

„*Moraju se predati*, Katbade! Ja ne mogu. Zato sam došao tebi, da te zamolim da im kažeš da se predaju. Inače mi neće ostaviti izbor. Moraću na svakom palcu Galije učiniti ono što sam upravo učinio Biturigima. A to nije ono što želim da učinim. Neće preostati niko izuzev druida. Kakva je to sudbina?“

„Neću im reći da se predaju“, uzvratil Katbad.

„Onda ću početi ovde, u Karnutu. Ni u jednom drugom mestu nisam ostavio blago. Ali ovde je blago neprikosnoveno. Prkosiš li mi, poharaću Karnut. Nijedan druid ni njihove žene i deca neće biti ni dodirnuti. Ali Karnut će izgubiti one velike hrpe žrtava koje su se skupljale vekovima.“

„Onda, napred. Poharaj Karnut.“

Cezar iskreno uzdahnu. „Sećanje na okrutnost slaba je uteha u starosti, ali učiniću ono što sam prisiljen da uradim.“